

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра економіки та менеджменту

 ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан економічного факультету
Віталій ДЯЧЕК
26.05.2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Місцеве самоврядування (назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)
спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)
освітня програма Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)
спеціалізація _____
(шифр і назва)
вид дисципліни обов'язкова
(обов'язкова / за вибором)
факультет Економічний

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету «26» серпня 2025 року, протокол № 18

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: **Олександр ЖАДАН**, доктор наук з державного управління, професор, професор закладу вищої освіти кафедри економіки та менеджменту

Програму схвалено на засіданні кафедри економіки та менеджменту
Протокол від «26» серпня 2025 року № 1

Програму схвалено на засіданні кафедри економіки та менеджменту
Протокол від «26» серпня 2025 року, протокол № 1
В.о. завідувач кафедри економіки та менеджменту

 Лариса ТЄШЕВА

Програму погоджено з гарантом освітньої професійної програми
(керівником проектної групи) Публічне управління та адміністрування
назва освітньої програми

Гарант освітньої професійної програми
(керівник проектної групи)

 Олександр ЖАДАН

Програму погоджено науково-методичною комісією економічного факультету
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна
Протокол від «26» серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії економічного факультету

 Дар'я ЗАГОРСЬКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Місцеве самоврядування” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

освітня програма Публічне управління та адміністрування

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – формування у студентів сучасних практичних знань, умінь і навичок щодо специфіки інституту місцевого самоврядування в контексті теоретичних і фундаментальних засад демократичного врядування.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- набуття вмінь і знань про основні ознаки та принципи місцевого самоврядування;
- засвоєння конституційно-правових засад місцевого самоврядування в Україні;
- формування вмінь та навичок практичного аналізу законодавчих актів у сфері місцевого самоврядування;
- ознайомлення студентів з перспективами розвитку законодавства, що регулює здійснення місцевого самоврядування в Україні у контексті фундаментальних засад демократичного врядування.

1.3. Кількість кредитів: денна форма навчання – 3 кредити;
заочна (дистанційна) форма навчання – 3 кредити.

1.4. Загальна кількість годин: денна форма навчання – 90 год.;
заочна (дистанційна) форма навчання – 90 год.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
7-й	7-й
Лекції	
32 год.	4 год.
Практичні, семінарські заняття	

16 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
- год.	- год.
Самостійна робота	
42 год.	80 год.
у тому числі індивідуальні завдання	
10 год.	10 год.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 2. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свободи людини і громадянина України.

ЗК 5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 6. Здатність працювати в команді.

ЗК 8. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 9. Здатність пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 13. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності).

Фахові компетентності:

ФК 1. Здатність до соціальної взаємодії, до співробітництва й розв'язання конфліктів.

ФК 2. Здатність забезпечувати належний рівень вироблення та використання управлінських продуктів, послуг чи процесів.

ФК 6. Здатність здійснювати інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських процесів із використанням сучасних інформаційних ресурсів та технологій.

ФК 8. Здатність готувати проекти управлінських рішень та їх впроваджувати.

ФК 10. Здатність до дослідницької та пошукової діяльності в сфері публічного управління та адміністрування.

ФК 11. Здатність у складі робочої групи проводити прикладні дослідження в сфері публічного управління та адміністрування.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

ПРН 1. Використовувати базові знання з історичних, культурних, політичних, соціальних, економічних засад розвитку суспільства.

ПРН 4. Знати структуру та особливості функціонування сфери публічного управління та адміністрування.

ПРН 5. Знати стандарти, принципи та норми діяльності у сфері публічного управління та адміністрування.

ПРН 6. Знати основні нормативно-правові акти та положення законодавства у сфері публічного управління та адміністрування.

ПРН 8. Розуміти та використовувати технології вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень.

ПРН 11. Уміти здійснювати пошук та узагальнення інформації, робити висновки і формулювати рекомендації в межах своєї компетенції.

ПРН 12. Уміти налагодити комунікацію між громадянами та органами державної влади і місцевого самоврядування.

ПРН 16. Використовувати дані статистичної звітності, обліку та спеціальних досліджень у професійній діяльності.

1.8. Пререквізити: теорія та історія публічного управління; технології публічного управління та адміністрування; європейська інтеграція; комунікації у публічному управлінні; прогнозування та соціально-економічне планування; управління соціальним та гуманітарним розвитком.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретичні основи місцевого самоврядування

Тема 1. Місцеве самоврядування в Україні: історія розвитку

Зміст: Поняття та суть місцевого самоврядування. Основні ознаки та принципи місцевого самоврядування. Історичний розвиток місцевого самоврядування в Україні.

Тема 2. Теорії місцевого самоврядування

Зміст: Громадівська теорія місцевого самоврядування. Державницька теорія місцевого самоврядування. Громадівсько-державницька (теорія муніципального дуалізму) та інші теорії місцевого самоврядування.

Тема 3. Моделі місцевого самоврядування

Зміст: Англосаксонська та континентально-європейська моделі. Змішана модель територіальної організації влади. Іберійський та радянський варіанти англосаксонської моделі. Різновиди організаційно-правових форм місцевого самоврядування.

Тема 4. Нормативно-правове забезпечення місцевого самоврядування

Зміст: Сутність та види нормативно-правового забезпечення місцевого самоврядування. Конституційні основи місцевого самоврядування в Україні.

Законодавчі основи місцевого самоврядування. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” та його роль у розвитку місцевого самоврядування. Підзаконні нормативно-правові акти в галузі місцевого самоврядування. Локальні нормативно-правові акти у сфері самоврядування. Міжнародно-правові основи місцевого самоврядування.

Розділ 2. Формування та функціонування системи місцевого самоврядування
Тема 5. Система місцевого самоврядування в Україні

Зміст: Загальні основи системи місцевого самоврядування. Представницькі органи, виконавчі органи, посадові особи місцевого самоврядування. Органи самоорганізації населення. Асоціації та інші форми добровільного об’єднання органів місцевого самоврядування. Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Київ та Севастополь.

Тема 6. Формування органів місцевого самоврядування в Україні

Зміст: Принципи організації виборів. Вибори посадових осіб місцевого самоврядування. Порядок формування місцевих рад. Порядок формування районної й обласної рад. Формування виконавчих органів місцевого самоврядування.

Тема 7. Організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування

Зміст: Компетенція органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Компетенція та організація роботи сільських, селищних, міських рад. Організація роботи депутатів, сільського, селищного міського голови та секретаря місцевої ради. Повноваження та організація роботи виконавчих органів місцевого самоврядування. Повноваження районних та обласних рад.

Тема 8. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування

Зміст: Комунальна (муніципальна) власність та її складові. Земельні ресурси територіальної громади. Сутність і роль місцевих (муніципальних) фінансів у соціально-економічному розвитку населених пунктів.

Тема 9. Місцевий бюджет як основне джерело розвитку територіальної громади

Зміст: Місцеві бюджети у фінансовій системі місцевого самоврядування. Доходи та видатки місцевих бюджетів України. Сутність міжбюджетних відносин, їх характеристика та регулювання. Види міжбюджетних трансфертів. Вирівнювання платоспроможності місцевих бюджетів. Міжбюджетні субвенції.

Тема 10. Формування персоналу органів місцевого самоврядування

Зміст: Державна кадрова політика формування персоналу органів місцевого самоврядування. Загальні засади служби в органах місцевого

самоврядування. Проходження служби в органах місцевого самоврядування. Організація оплати праці в органах місцевого самоврядування. Формування резерву (потенціалу) кадрів служби органів місцевої влади. Нормативні положення служби управління персоналом органу влади місцевого самоврядування.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретичні основи місцевого самоврядування												
Тема 1. Місцеве самоврядування в Україні: історія розвитку	10	4	2	-	1	3	12	2	2	-	1	7
Тема 2. Теорії місцевого самоврядування	10	4	2	-	1	3	8			-	1	7
Тема 3. Моделі місцевого самоврядування	9	4	1	-	1	3	8			-	1	7
Тема 4. Нормативно-правове забезпечення місцевого самоврядування	9	4	1	-	1	3	10		2	-	1	7
Разом за розділом 1	38	16	6	-	4	12	38	2	4	-	4	28
Розділ 2. Формування та функціонування системи місцевого самоврядування												
Тема 5. Система місцевого самоврядування в Україні	12	4	2	-	1	5	12	2	2		1	7
Тема 6. Формування органів місцевого самоврядування в Україні	8	2	2	-	1	3	8			-	1	7
Тема 7. Організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування	10	4	2	-	1	3	8			-	1	7
Тема 8. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування	7	2	1	-	1	3	8			-	1	7

Тема 9. Місцевий бюджет як основне джерело розвитку територіальної громади	8	2	2	-	1	3	8			-	1	7
Тема 10. Формування персоналу органів місцевого самоврядування	7	2	1	-	1	3	8			-	1	7
Разом за розділом 2	52	16	10	-	6	20	52	2	2	-	6	42
Усього годин	90	32	16	-	10	32	90	4	6	-	10	70

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Сутність та еволюція самоврядування	2	2
2	Сучасні теорії місцевого самоврядування	2	
3	Моделі територіальної організації влади	1	
4	Аналіз нормативно-правового забезпечення місцевого самоврядування	1	2
5	Характеристика системи місцевого самоврядування в Україні	2	2
6	Формування органів місцевого самоврядування в Україні	2	
7	Організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування	2	
8	Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування	1	
9	Формування та розподіл місцевого бюджету як основного джерела розвитку територіальної громади	2	
10	Управління персоналом в органах місцевого самоврядування	1	6
	Разом	16	

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Вивчення наукової літератури та конспектування першоджерел за темами 1-10	20	60
2	Підготовка до виконання самостійної роботи за темою реферату (перелік додається)	10	-
3	Підготовка до контрольної роботи за темами 1-10	12	20
	Разом	42	80

6. Індивідуальні завдання

Згідно з навчальним планом студенти денної форми навчання повинні виконати одну реферативну і одну контрольну роботу, а студенти заочної

форми навчання одну контрольну роботу за індивідуальним варіантом (за номером у списку групи).

Варіанти завдань в навчально-методичному комплексі дисципліни та розміщені у системі дистанційного навчання Moodle <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6602/>

Реферативна робота виконується за наступною структурою: титульний аркуш, вступ, основна частина, висновки, перелік використаних джерел.

Орієнтовний обсяг роботи повинен становити 20 сторінок друкованого тексту на папері формату А4 з полями для зауважень викладача.

Теми реферативних робіт

1. Територіальна громада як первинна ланка органів місцевого самоврядування.
2. Представницькі органи місцевого самоврядування в Україні.
3. Повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
4. Розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями.
5. Проблема законодавчого регулювання статусу сільських, селищних, міських голів.
6. Роль старости в новій системі управління громад.
7. Органи самоорганізації населення в системі органів місцевого самоврядування.
8. Асоціації та інші добровільні об'єднання органів місцевого самоврядування.
9. Роль місцевого самоврядування у розвитку комунальної інфраструктури населених пунктів.
10. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад
11. Напрями реформування місцевих (муніципальних) фінансів в Україні.
12. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері освіти, охорони здоров'я, культури.
13. Діяльність органів місцевого самоврядування та громадськості у галузі екології та природних ресурсів.
14. Особливості формування і використання місцевого бюджету.
15. Бюджет розвитку громади: досвід та можливості.
16. Бюджет участі громади: сутність та нові можливості.
17. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, їх використання.
18. Базова дотація як інструмент підвищення фіскальної спроможності місцевих бюджетів.
19. Роль субвенцій в доходах місцевих бюджетів.
20. Позабюджетні джерела прибутків органів місцевого самоврядування.
21. Статус службовців органів місцевого самоврядування.

- 22.Механізм добору персоналу органів місцевого самоврядування.
- 23.Особливості організації оплати праці в органах місцевого самоврядування.
- 24.Оцінювання персоналу та визначення потреби у навчанні в органах місцевого самоврядування.
- 25.Самоменеджмент, самопрезентація, авторитет та імідж керівника органів місцевого самоврядування.
- 26.Система професійної підготовки та післядипломної освіти персоналу органів місцевого самоврядування.
- 27.Планування кар'єри в органах місцевого самоврядування.
- 28.Професійна етика у сфері місцевого самоврядування.
- 29.Зарубіжний досвід формування кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування.
- 30.Застосування карового консалтінгу при доборі персоналу органів місцевого самоврядування.

7. Методи навчання

Викладання дисципліни здійснюється шляхом читання лекцій, проведення практичних занять і самостійної роботи. Програмою передбачено наступні методи навчання:

- 1) лекції, спрямовані на поглиблення теоретичних уявлень щодо опанування термінологічної системи різних галузей знань та діяльності при стандартизації продукції (процесів, робіт, послуг);
- 2) практичні заняття, в ході яких опрацьовуються питання основних вимог до розроблення, затвердження та впровадження стандартів;
- 3) самостійна робота
для здобувачів денної форми навчання
передбачає підготовку здобувачів самостійної роботи, яка повинна бути складена у визначений викладачем термін з підготовкою реферативної роботи
для здобувачів заочної форми навчання
передбачає підготовку здобувачів до виконання реферативного завдання (контрольної роботи), яке повинно бути складене до початку заліково-екзаменаційної сесії. План виконання завдань наведений у навчально-методичному комплексі дисципліни;
- 4) консультація – форма індивідуальної роботи здобувача із викладачем, спрямована на вирішення труднощів, які виникли під час вивчення лекційного матеріалу та самостійної роботи, і за наявності бажання здобувача отримати більш поглиблене знання стосовно предмету навчальної дисципліни.

8. Методи контролю

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни

передбачають лекційні, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна», контрольні заходи включають: поточний та підсумковий контроль.

Організація поточного контролю знань студентів денної форми навчання
Об'єктами поточного контролю знань студентів є:

- систематичність й активність роботи студентів впродовж семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни «Місьцеве самоврядування» на практичних заняттях;

- виконання завдання для самостійного опрацювання;

- виконання контрольних завдань протягом семестру.

Оцінюванню підлягають відповіді, які надаються студентами в процесі експрес-контролю або під час обговорення питань.

При контролі самостійної роботи оцінюванню будуть підлягати роботи, виконані студентами при підготовці до практичних завдань. Види робіт та характер завдань (самостійне опрацювання окремих питань дисципліни, вирішення завдань) визнаються викладачем у процесі вивчення дисципліни протягом семестру. Додатковими балами заохочується участь студентів у науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах, спрямованих на набуття практичних навичок за обраною спеціальністю.

Організація поточного контролю студентів заочної форми навчання

Поточний контроль знань студентів здійснюється у формі перевірки виконаної студентом самостійної роботи на практичних заняттях та як результат написання контрольної роботи.

Поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення практичних занять і оцінюється сумою набраних балів. Максимальна сума балів за семестр складає 70 балів. Максимально 30 балів дається за відповіді на заліку.

Підсумковий контроль, що проводиться у формі заліку, відповідно до графіку навчального процесу.

9. Схема нарахування балів

для денної форми навчання

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання												Сума
Розділ 1				Розділ 2						Реферат	Контроль на робота	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10			
10	5	5	5	10	5	5	5	5	5	10	30	100

T1, T2 ... – теми розділів.

для заочної (дистанційної) форми навчання

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання											Сума
Розділ 1				Розділ 2						Контрольна робота	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		
10	10	5	5	10	5	10	5	5	5	30	100

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Вивчення курсу супроводжується проведенням поточного та підсумкового контролю за якістю отриманих здобувачами знань.

Для здобувачів денного відділення

У якості поточного контролю передбачено оцінювання самостійної роботи. Протягом вивчення курсу студенти денної форми навчання виконують одну контрольну роботу та одну реферативну роботу. Реферативна робота оцінюється у 10 балів, які розподіляються на 8 балів за зміст та 2 за своєчасність виконання роботи.

Критерії оцінювання реферативної роботи

Показник, що оцінюється	Критерії оцінювання
Своєчасність 0-2	реферативна робота складена у встановлений викладачем термін. У разі складання роботи після встановленого терміну бали за своєчасність не виставляються.
Зміст роботи 0-8	<ul style="list-style-type: none">- самостійність, оригінальність;- використання основної літератури та основоположних стандартів;- відповідність формальним критеріям (структура, володіння сучасним науковим матеріалом, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо);- вміння застосовувати теоретичні знання для рішення практичних завдань за змістом і структурою дисципліни

Контрольна робота оцінюється у 30 балів, які розподіляються на 28 балів за зміст та 2 за своєчасність виконання роботи.

Критерії оцінювання контрольної роботи

Показник, що оцінюється	Критерії оцінювання
Своєчасність 0-2	Контрольна робота складена у встановлений викладачем термін. У разі складання роботи після встановленого терміну бали за своєчасність не виставляються.
Зміст роботи 0-28	<ul style="list-style-type: none">- самостійність виконання;- правильне використання інструментів, методів, систем і підходів, які необхідні для управління і забезпечення якості адміністративних послуг;- докладно розглянуті вказані стандарти, звертаючи увагу на вимоги до побудови, викладення, оформлення і змісту стандартів;- грамотність і коректність інтерпретації результатів та висновків;- відповідність формальним критеріям (структура, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо).

Для здобувачів заочного відділення

Студенти заочної форми навчання протягом вивчення курсу виконують одну контрольну роботу. Контрольна робота оцінюється у 30 балів, які розподіляються на 28 балів за зміст та 2 за своєчасність виконання роботи.

Критерії оцінювання контрольної роботи

Показник, що оцінюється	Критерії оцінювання
Своєчасність 0-2	контрольна робота складена у встановлений викладачем термін. У разі складання роботи після встановленого терміну бали за своєчасність не виставляються.
Зміст роботи 0-28	- самостійність, оригінальність; - використання основної літератури та основоположних стандартів; - відповідність формальним критеріям (структура, володіння сучасним науковим матеріалом, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо); - вміння застосовувати теоретичні знання для рішення практичних завдань за змістом і структурою дисципліни

У якості контролю передбачено опитування з метою виявлення та закріплення знань, а також загальний рівень розуміння здобувачем змісту базових понять та категорій курсу.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Дерун Т.М Навчальний посібник для депутатів місцевих рад об'єднаних територіальних громад. Видання друге / Асоціація міст України. Київ, ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 164 с.

2. Євтушенко О. Н., Лушагіна Т. В. Місцеве самоврядування в Україні : теорія та практика становлення : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2013. 316 с.

3. Жадан О.В., Гончаренко М.В. Технологічні аспекти надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління: електронне наукове видання*. 2022. № 1 (19). Лютий-березень. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 114 с. С. 80-90. URL: <https://maup.com.ua/ua/ekspert/vypusky/1-19-2021.html>.

4. Жадан О.В. Електронне урядування як платформа розвитку цифровізації системи надання адміністративних послуг. *Теорія та практика державного управління*. 2024. №2(79). С. 63-76. <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-2-03>.

5. Жадан О.В., Грищук Б.П. Соціально-економічний розвиток територіальних громад в умовах децентралізації. «Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст». *Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 12-13 жовтня 2023 р. [Електронний ресурс]* / Редкол.: В. А. Шаломєєв (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 364-366. URL: <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/10757>

6. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. Київ: Вид-во НАДУ, 2010. 211 с.

7. Історія та теорія місцевого самоврядування : навч. посіб. / Руденко О. М. та ін. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 226 с.

8. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.

9. Місцеве самоврядування в Україні: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів та слухачів магістерської підготовки за напрямком «Державне управління» / за заг. ред. В.М. Скрипничука. Івано-Франківськ: Місто НВ. 2013. 788 с.

10. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / Лелеченко А. П. та ін. Київ. 2017. 110 с.

Допоміжна література

1. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / Н. В. Васильєва та ін Київ.: 2017. 119 с.

2. Організація співробітництва територіальних громад в Україні практичний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ. 2017. 105 с.

3. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація. Практичний посібник / Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія». 2012. 120 с.

4. Ткачук А.Ф. Діяльність органів місцевого самоврядування та депутатів сільської, селищної, міської ради (навчальний модуль). Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.

5. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / Берданова О. В., та ін. Київ: 2017. 129 с.

6. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 234 с.

7. Як бути ефективним депутатом / Інститут Політичної Освіти. Київ, 2020. 64 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Національної парламентської бібліотеки України. – Режим доступу: <http://profy.nplu.org/lite/fi>.
5. Офіційний сайт Рахункової палати України. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/>.

Рекомендоване методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Місьцеве самоврядування» <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6602/>.